

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-66>

УДК 338.4:(658.5+ 001.8)

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ В УПРАВЛІННІ ФАРМАЦЕВТИЧНИМИ КОМПАНІЯМИ В УКРАЇНІ

USE OF INTEGRATED PERFORMANCE INDICATORS IN THE MANAGEMENT OF PHARMACEUTICAL COMPANIES IN UKRAINE

Таранич Оксана Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7859-8706>

Іжаківська Яна Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0539-562X>

Taranych Oksana, Izhakivska Yana
Vasyl` Stus Donetsk National University

Стаття присвячена дослідженню управління ефективністю функціонування провідних фармацевтичних компаній України. Розглянуто основні тенденції функціонування фармацевтичного ринку України за останні п'ять років, виявлено фактори, що негативно впливають на розвиток фармацевтичної галузі. Проведено аналіз основних аспектів фармацевтичної галузі, досліджено обсяги виробництва та реалізації фармацевтичних продуктів та препаратів, результати якого показують не лише скорочення обсягів продажу, але й зміни в структурі «аптечного кошика», включаючи підвищення середньої вартості товарів. Акцентовано увагу на важливості вітчизняних фармацевтичних компаній для економіки України. Розглядається позитивна тенденція у зростанні обсягів реалізованої продукції провідними українськими виробниками фармацевтичної продукції протягом 2018–2021 років та сповільнення темпів у 2022 році. Проведено оцінку ефективності управління трьома підсистемами – виробничою, комерційною та фінансовою, для провідних українських фармацевтичних компаній, таких як: АТ «Фармак», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», ТОВ «Юрія-Фарм», Корпорація «Артеріум» та ТОВ «Фармацевтична група «Здоров'я». Представлено детальний аналіз визначення інтегрального показника оцінки ефективності управління, проведений на прикладі АТ «Фармак». Визначено інтегральний показник оцінки ефективності управління даними компаніями протягом останніх п'яти років.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, управління підприємствами, інтегрований показник ефективності, оцінка ефективності, обсяги продажу, аналіз ринку, ринкове середовище.

The purpose of the research is to determine the current trends in the development of the pharmaceutical market and to evaluate the effectiveness of leading domestic enterprises operating in this market. The relevance of the research emphasizes the importance of effective management of the company's activities to achieve the maximum result in the face of limitations and uncertainty in today's conditions. Efficiency management becomes critically important for achieving goals, optimizing the use of resources and reducing costs, which in turn guarantees sustainable operation and development of the enterprise in competitive conditions. The article is devoted to the study of the management of the effectiveness of the functioning of the leading pharmaceutical companies of Ukraine. The main trends in the functioning of the pharmaceutical market of Ukraine over the past five years have been considered, and factors that have a negative impact on the development of the pharmaceutical industry have been identified. An analysis of the main aspects of the pharmaceutical industry was carried out, the production and sale of pharmaceutical products and drugs were investigated, the results of which show not only a reduction in sales volumes, but also changes in the structure of the "pharmacy basket", including an increase in the average cost of goods. Attention is focused on the importance of domestic pharmaceutical companies for the economy of Ukraine. A positive trend in the growth of the volumes of products sold by leading Ukrainian manufacturers of pharmaceutical products during 2018–2021 and a slowdown in 2022 is considered. The evaluation of the effectiveness of management of three subsystems – production, commercial and financial - was carried out for leading Ukrainian pharmaceutical companies, such as:

"Farmak", "Pharmaceutical firm "Darnytsia", "Yuriya-Pharm", Corporation "Arterium", "Pharmaceutical Group "Zdorovyia". A detailed analysis of the definition of the integral indicator of management efficiency evaluation, conducted on the example of "Farmak". An integral indicator for evaluating the effectiveness of the management of these companies over the past five years has been determined.

Key words: pharmaceutical market, enterprise management, integrated performance indicator, performance evaluation, sales volume, market analysis, market environment.

Постановка проблеми. Фармацевтична галузь є однією з найперспективніших та прибуткових галузей в Україні, яка динамічно розвивається протягом багатьох років та є суттєвою складовою економічного розвитку країни. Вона відіграє важливу роль в охороні здоров'я громадян, сприяючи підтримці національного здоров'я та підвищенню якості життя населення через доступ до ефективних та безпечних лікарських препаратів. Ефективне управління функціонуванням підприємств фармацевтичної галузі відіграє ключову роль в забезпеченні економічного зростання країни, адже від них залежить залучення інвестицій в дослідження і розвиток, що сприяє підвищенню наукового потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Систематичне вивчення стану фармацевтичної промисловості та фармацевтичного ринку України є об'єктом аналізу для багатьох науковців та фахівців у галузі фармації. Вагомий вклад у дослідження фармацевтичного ринку України зробили такі вітчизняні вчені, як М. Я. Головенко, С. Ю. Гончарова, О. І. Жилінська, С. Ю. Гончарова, О. І. Жилінська, Д. В. Карамішева, Г. В. Костюк, А. А. Котвіцька, О. Б. Саліхова, О. Є. Шандрівська, О. О. Шмалько та інші.

Аналітично-інформаційні видання, такі як «Щотижневик Аптека», «Proxima Research» «IBI-Rating», проводять моніторинг фармацевтичного ринку України, зосереджуючись зокрема на аптечних продажах. Аспекти оцінки ефективності управління підприємствами було висвітлено у наукових працях таких вчених, як Т. А. Говорушко, М. Ф. Гончар, Л. С. Захаркіна, В. І. Ландик, А. Ф. Мельник, Г. В. Савицька, М. І. Хопчан, М. Г. Чумаченко та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на численні дослідження управління ефективністю функціонування підприємства, варто зазначити, що досі не існує однозначної та універсальної системи визначення ефективності діяльності підприємств. Відсутність єдиного стандарту аналізу створює простір для розгляду різноманітних факторів. Тож існує необхідність в подальшому опрацюванні даного питання.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є здійснення оцінки ефективності провідних вітчизняних підприємств, що функціонують на фармацевтичному ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фармацевтичний ринок України в останні роки відзначався інтенсивним розвитком, проте після повномасштабного вторгнення, спостерігається сповільнення темпів його розвитку. В 2022 році спостерігається зменшення частки фармацевтичного ринку на 42% у натуральному вираженні та на 23% у грошовому [1]. Основною причиною зниження частки ринку та споживання фармацевтичної продукції стало зменшення чисельності населення на підконтрольних територіях, в тому числі викликаних міграцією за кордон. Серед інших причин можна також виділити заміщення через канал гуманітарної допомоги, скорочення купівельної спроможності в роздрібному сегменті та змінами попиту [1].

За даними Proxima Research, загальний обсяг продажу всіх категорій товарів «аптечного кошика» у грошовому вираженні в 2022 році склав 127 млрд. грн, що на 7,2% нижче в порівнянні з 2021 роком, а в натуральному – 1,25 млрд. упаковок, що на 29% скоротилися в порівнянні з минулим роком [2]. За результатами 2022 року, середня вартість однієї упаковки товарів «аптечного кошика» склала 102 грн, тобто збільшилась на 30,7% в порівнянні з 2021 роком [2].

Наразі близько 120 підприємств здійснюють виробництво фармацевтичної продукції на ринку України.

На рис. 1 зображено частку ринку найбільших виробників фармацевтичної продукції, серед яких найбільшими вітчизняними виробниками є АТ «Фармак» з часткою 5,36%, ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» з часткою 4,13%, ТОВ «Юрія-Фарм» – 3,71%, Корпорація «Артеріум» – 3,30% та ТОВ «Фармацевтична група «Здоров'я» – 2,78%, а серед іноземних компаній на українському ринку найбільшу частку займає Sanofi (Франція) – 3,07%, Novartis (Швейцарія) – 2,79%, Acino (Швейцарія) – 2,64% та Teva (Ізраїль) – 2,61%.

Українські фармацевтичні компанії роблять значний внесок у розвиток національної еко-

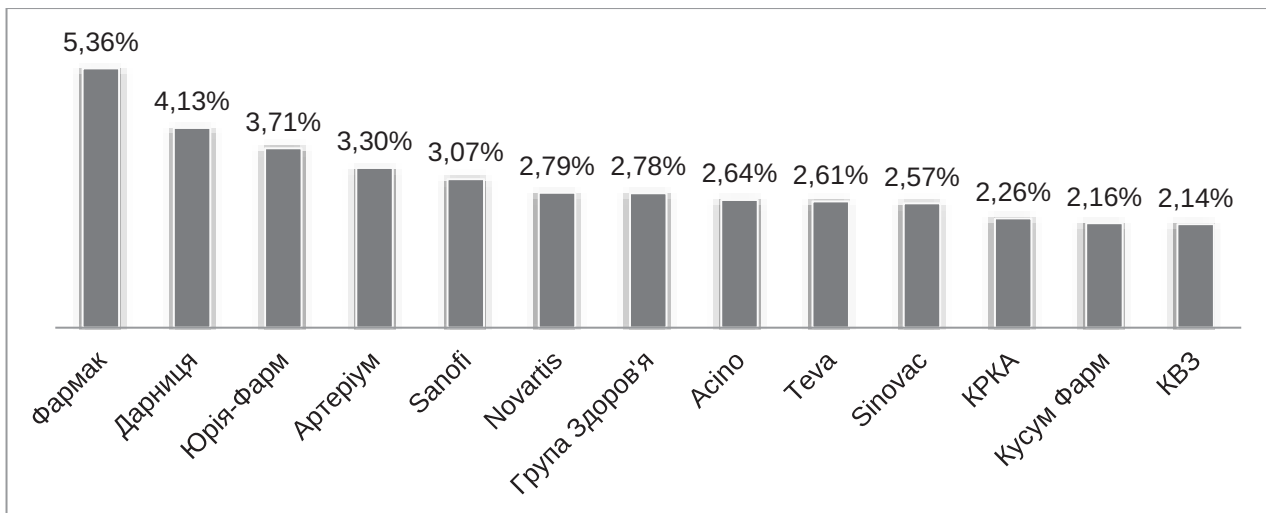

Рис. 1. Частка фармацевтичних підприємств на ринку України в 2022 році

Джерело: складено автором на основі [1]

номіки. Зображений на рисунку 2 обсяг реалізованої продукції провідними українськими виробниками фармацевтичної продукції за 2018–2022 роки, демонструє позитивну тенденцію протягом 2018–2021 років. Важливо зазначити, що ключовими чинниками, що впливають на цей успіх є дослідження та розробка нових лікарських засобів, впровадження передових технологій та підвищення ефективності управління виробничими процесами, а також зростання попиту на фармацевтичні товари як на українському, так і на міжнародному ринках. Також слід зазначити, що в умовах пандемії COVID-19 фармацевтичні компанії продемонстрували високий рівень відповідальності, оперативно реагуючи на виклики сучасності та забезпечуючи національний ринок необхідними медичними препаратами.

У сучасному конкурентно-мінливому середовищі важливо виконувати системний аналіз й оцінку ефективності фармацевтичних підприємств, які є стратегічно важливими у цій галузі. Підвищення ефективності та якості функціонування підприємства в умовах ринкової економіки сприяє зростанню прибутковості, що, в свою чергу, підвищує ринкову цінність підприємства, яка в комплексі відображає не лише наявність ресурсів, але й здатність управління ефективним їх використанням в умовах нестабільної ринкової ситуації [4].

Для визначення економічної ефективності управління провідних українських підприємств, було проведено дослідження трьох підсистем: виробничої, комерційної та фінансової, для визначення інтегрального показника оцінки ефективності управління.

Для того, щоб визначити інтегральний показник задля оцінки кожної підсистеми, слід використовувати функцію Харінгтона, яка матиме наступний вигляд [5]:

$$S = \sqrt[n]{A_1 + A_2 + A_3 + \dots + A_n}, \quad (1)$$

де $A_1, A_2, A_3, \dots, A_n$ – показники, відібрані для оцінки ефективності управління за кожною підсистемою.

Для того, щоб визначити інтегральний показник ефективності системи управління, слід використовувати наступну формулу [5]:

$$S_{\text{инт}} = \frac{\sum_{i=1}^N S_i \times k_i}{k_{\text{max}}}, \quad (2)$$

де S_i – інтегральний показник ефективності управління i -тою підсистемою, k_i – ваговий показник (бал) інтегрального показника ефективності управління i -тою підсистемою, k_{max} – максимальний бал.

Проведемо детальне дослідження інтегрального показника для провідних вітчизняних підприємств на фармацевтичному ринку України, а саме: АТ «Фармак», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», ТОВ «Юрія-Фарм», Корпорації «Артеріум» та ТОВ «Фармацевтична група «Здоров'я». Розрахуємо інтегральні показники оцінки ефективності управління виробничою, комерційною та фінансовою підсистемою.

Відповідно до рисунку 3, спостерігаємо показник Корпорації «Артеріум» знаходиться на досить високому рівні, відносно інших компаній. Це зумовлено низькими витратами на одиницю продукції, високий показник фондовіддачі та матеріаловіддачі, що свідчить про

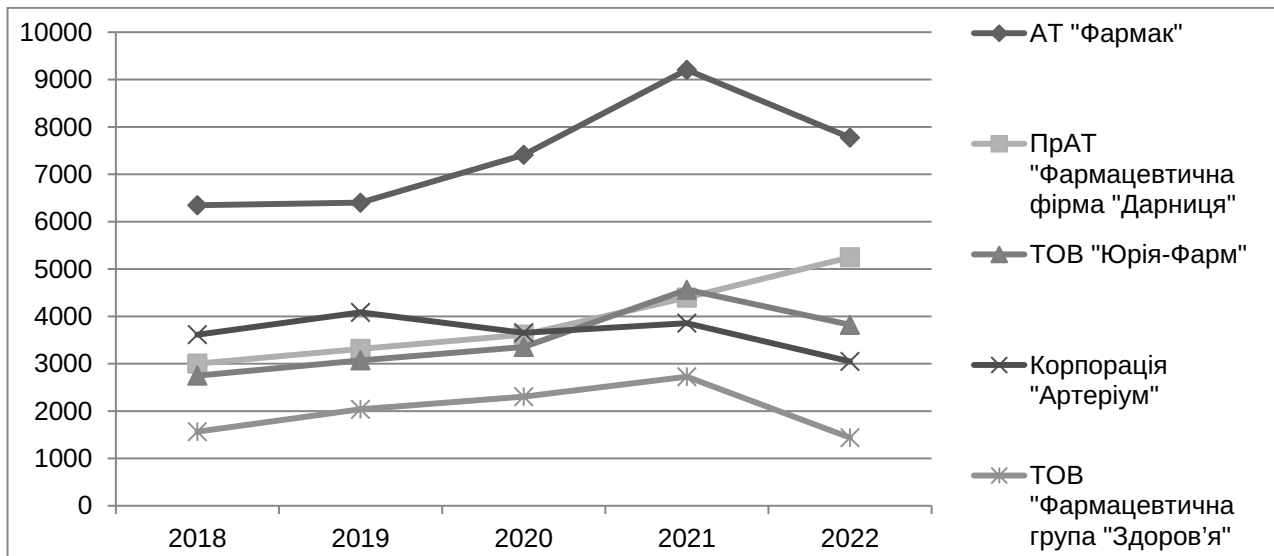

Рис. 2. Обсяг реалізованої продукції провідними українськими виробниками фармацевтичної продукції за 2018–2022 роки (млн. грн)

Джерело: складено автором на основі [3]

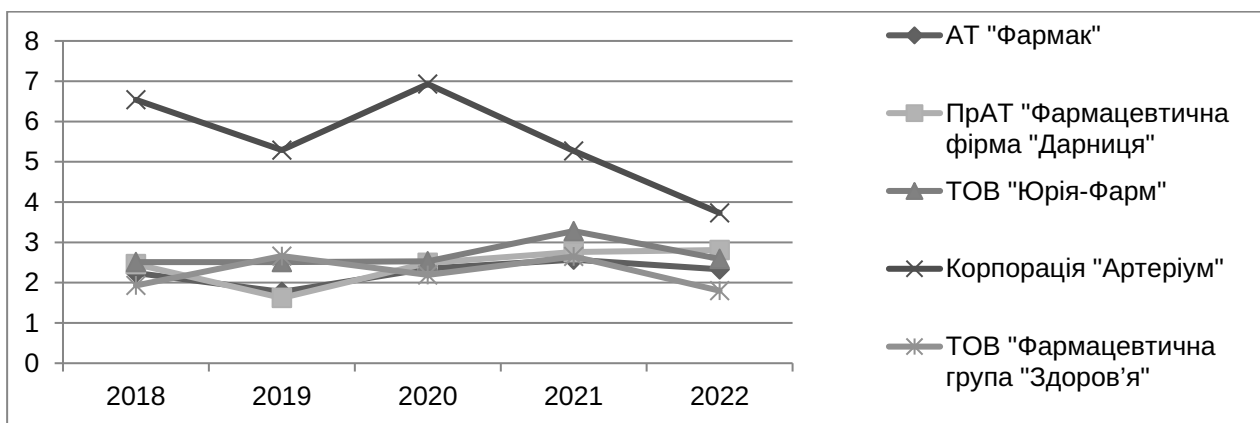

Рис. 3. Динаміка інтегрального показника оцінки ефективності управління виробничою підсистемою

Джерело: складено автором на основі [3]

ефективне використання ресурсів компанії та вдалий управлінський підхід до виробничої сфери. За показником 2022 року, спостерігається наближення показника Корпорації «Артеріум» до інших підприємств, що свідчить про зменшення ефективності управління виробничою підсистемою Корпорації «Артеріум». інтегральний показник оцінки ефективності управління виробничою підсистемою решти підприємств протягом останніх 5 років знаходиться на відносно тому ж рівні.

Відповідно до рисунку 4 спостерігаємо, що інтегральний показник оцінки ефективності управління комерційною підсистемою в 2022 році знаходиться на одному рівні в

АТ «Фармак», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» та ТОВ «Юрія-Фарм», що може свідчити про схожість рівня управлінської ефективності даної підсистеми.

Відповідно до рисунку 5 спостерігаємо, що значення інтегрального показника оцінки ефективності управління фінансовою підсистемою в 2022 році на ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» та ТОВ «Юрія-Фарм» та Корпорація «Артеріум» є максимально близькими одне до одного, що свідчить про ефективне управління активами даних компаній.

Результати дослідження інтегрального показника оцінки ефективності управління підприємствами зображено на рисунку 6.

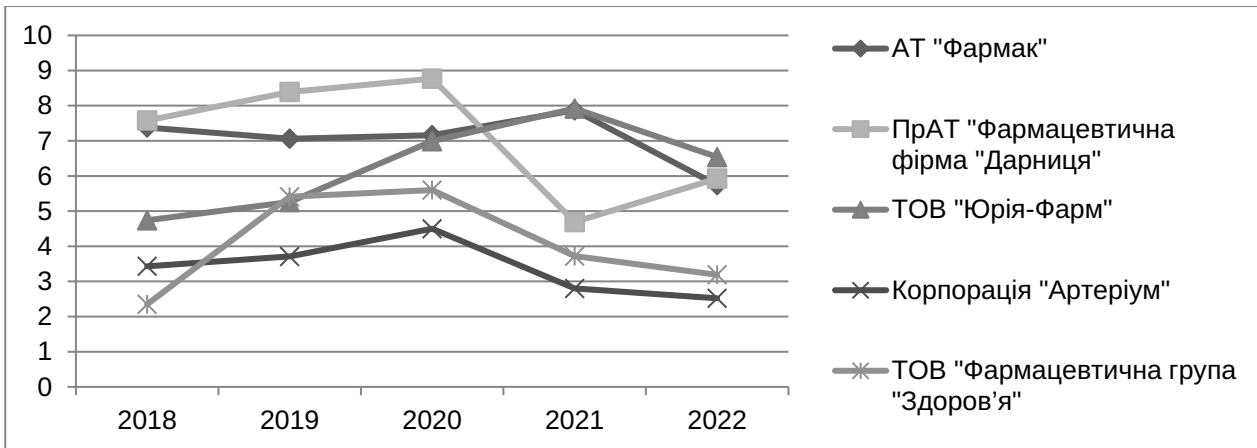

Рис. 4. Динаміка інтегрального показника оцінки ефективності управління комерційною підсистемою

Джерело: складено автором на основі [3]

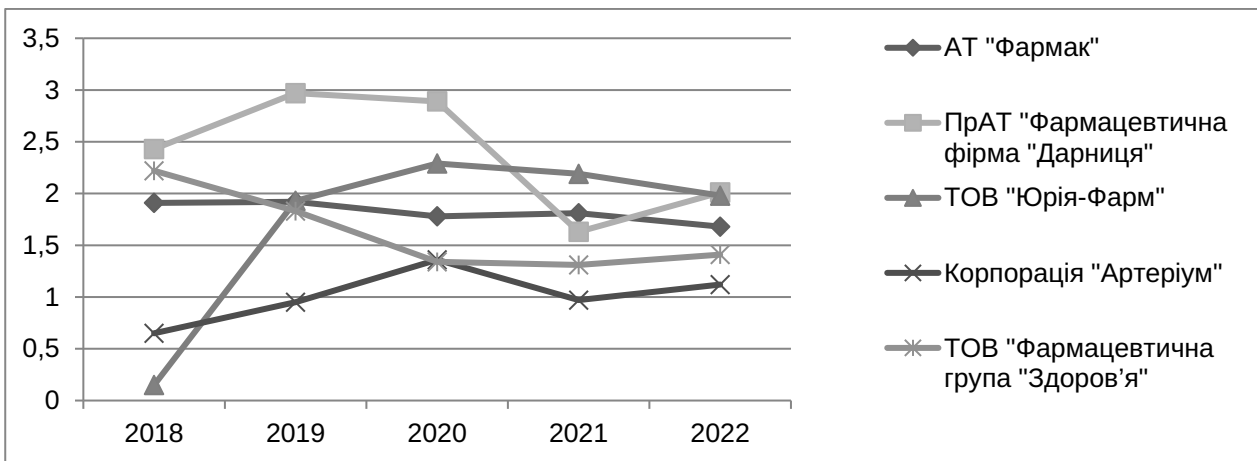

Рис. 5. Динаміка інтегрального показника оцінки ефективності управління фінансовою підсистемою

Джерело: складено автором на основі [3]

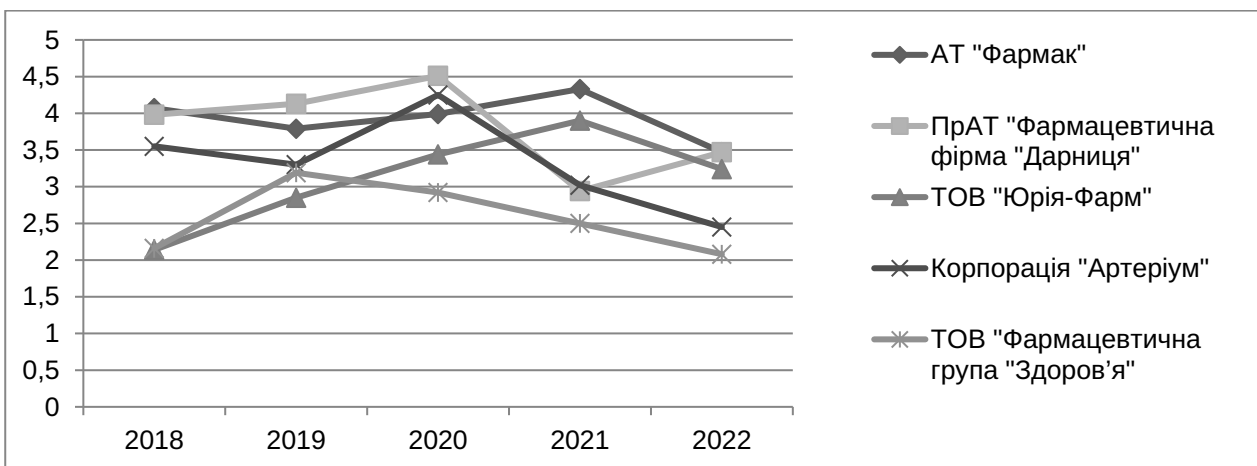

Рис. 6. Динаміка інтегрального показника оцінки ефективності управління провідних вітчизняних компаній

Джерело: складено автором на основі [3]

Таким чином, ми бачимо, що АТ «Фармак» та ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця» знаходяться на одному рівні за оцінкою їх ефективності і є один для одного конкурентами. В 2022 році інтегральний показник більшості підприємств демонструє негативну тенденцію. Основним чинником, що спричинив таку тенденцію є економічна нестабільність, яка значною мірою пов'язана з повномасштабним вторгненням та викликами, які доводиться долати підприємствам. Фармацевтичні підприємства демонструють свою соціальну відповідальність та швидкість пристосування до нових реалій: вони відновлюють інвестиції у виробництво та фінансують власні наукові та технологічні розробки; облаштовують укриття на своїх підприємствах, задля продовження відносно безпечного повноцінного функціонування; розширюють присутність на міжнародних ринках; забезпечують населення необхідними лікарськими засобами; підтримують армію та державу, надаючи гуманітарну допомогу та допомагаючи з логістикою.

Висновки і подальші перспективи дослідження. Фармацевтична галузь після декількох років інтенсивного зростання, наразі відзначається сповільненням темпів розвитку. Відбувається зменшення частки ринку та обсягів реалізації фармацевтичної продукції, особливо в натуральному вираженні. Проте незважаючи на виклики, фармацевтична галузь залишається ключовим сегментом економіки України. Провідні українські фармацевтичні підприємства продемонструвати здатність адаптуватись до змін на ринку та соціальну відповідальність. Інтегровані показники таких підприємств як АТ «Фармак», ПрАТ «Фармацевтична фірма «Дарниця», ТОВ «Юрія-Фарм», Корпорація «Артеріум» та ТОВ «Фармацевтична група «Здоров'я» вказують на те, що вони здатні ефективно використовувати ресурси та зберігати стабільність в умовах нестабільного ринкового середовища. Напрями подальшого дослідження будуть пов'язані з розробкою відповідного механізму для підвищення ефективності діяльності підприємств фармацевтичної галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горлова І. Огляд фармацевтичного ринку України в часи важких випробувань. *Фармацевтична галузь*. 2023. Випуск 1 (94). URL: <https://promoboz.com/journal/2023/1-94-2023/oglyad-farmatsevychnogo-ryнку-ukrayiny-v-chasy-vazhkyh-vyprobuvan/> (дата звернення: 27.11.2023).
2. Proxima Research. URL: <https://proximaresearch.com/> (дата звернення: 27.11.2023).
3. Clarity Project. Система аналітики відкритих даних. URL: <https://clarity-project.info> (дата звернення: 28.11.2023).
4. Квятковська Л. А. Комплексний підхід до оцінки ефективності управління підприємством. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства*. 2013. № 50. С. 67–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpaiy_2013_50_15 (дата звернення: 29.11.2023).
5. Череп А. В. Формування ефективної системи управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 6(2). С. 280–286. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6\(2\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6(2)_48). (дата звернення: 29.11.2023).

REFERENCES:

1. Horlova I. (2023) *Ohliad farmatsevychnoho rynku Ukrainy v chasy vazhkykh vyprobuvan* [Overview of the pharmaceutical market of Ukraine in times of difficult trials]. *Farmatsevychna haluz*. vol. 1 (94). Available at: <https://promoboz.com/journal/2023/1-94-2023/oglyad-farmatsevychnogo-ryнку-ukrayiny-v-chasy-vazhkyh-vyprobuvan/> (accessed: November 27, 2023).
2. Proxima Research (2023) Available at: <https://proximaresearch.com/> (accessed: November 27, 2023).
3. Clarity Project (2023) *Systema analityky vidkrytykh danykh* [Open data analytics system]. Available at: <https://clarity-project.info/> (accessed: November 28, 2023).
4. Kviatkovska L. A. (2013) *Kompleksnyi pidkhid do otsinky efektyvnosti upravlinnia pidprijemstvom* [Complex approach to evaluating the effectiveness of enterprise management]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI"*. Ser.: *Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidprijemstva*, vol. 50, pp. 67–75. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpaiy_2013_50_15 (accessed: November 29, 2023).
5. Cherep A. V. (2021) *Formuvannia efektyvnoi systemy upravlinnia pidprijemstvamy* [Formation of an effective enterprise management system]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 6(2), pp. 280–286. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6\(2\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2021_6(2)_48). (accessed: November 29, 2023).